

תבונות

הגות עיון ופשט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

זכרון למצוות ה' על ידי מצוות ציצית

שורשה ורעינה של מצות ציצית האמורה בפרשתנו מבוארת לכאורה בפסוקי התורה.

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על פני בגדיהם לזכרם ונתנו על ציצת הפנף פתיל תכלת: ויהיה לכם לציצית וראיתם אתו וזכרתם את כל מצוות ה'. למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלהיכם: (טו לח-ט)

פעמיים מוזכר בפרשה כי טעם המצווה הוא שעל ידי מצוות הציצית נזכרו את מצוות ה'. אמנם נראה כי לא בנקל הוא לרדת לשורש הדברים, כיצד תוכל הציצית שבבגד להזכיר לנו את כל מצוות ה'?

בגמ' (סוטה יז א) מובא: דתניא, היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים, מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד.

וברש"י על פסוקי הפרשה כתב 'וזכרתם את כל מצוות ה': שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים וחמשה קשרים הרי תרי"ג'.

אמנם פשוט הוא, שאין הדברים באים לבאר כיצד יתקיים הזיכרון הזה, שכן ברור שהעובדה שציצית בגמטריא תרי"ג כשלעצמה אין בה כדי להזכיר לכל הלוש ציצית את מצוות ה', וכן המבואר בגמ' על תכלת בא להסביר את הטעם שציוותה תורה על התכלת, אך בודאי שאין בעצם הדבר שהציצית עשויה תכלת ותכלת דומה לרקיע וכו' להזכיר לכל הלוש ציצית את נוכחות ה' ואת מצוותיו. נדרשת אם כן איזו חוליה מקשרת בין השימוש בציצית לזכרון המצוות שיתקיים מתוך לבישת הציצית כמבואר בפרשה. כיצד אם כן יתקיים זיכרון כל מצוות ה' על ידי לבישת הציצית?

חותם של טיט

הגמרא במסכת מנחות (מג א) אומרת כן.

אין אדם רשאי למכור טלית מצויצת לעובד כוכבים עד שיתיר ציציותיה מאי טעמא הכא תרגימו משום זונה רב יהודה אמר שמא יתלוה עמו בדרך ויהרגנו.

מבואר בדברי הגמרא שבגד שמוטלים בו ציציות מהווה סימן זיהוי מובהק לכך שלובש הבגד הוא יהודי, ולכן חוששת הגמרא שאם ימכור היהודי לגוי את הבגד כולל הציצית יגרום הדבר לטעות שתביא למכשול. אמנם היה ניתן לומר כי הדבר אינו נוגע למהותה של הציצית אלא הוא השלכה הנגרמת מכך שבני ישראל לובשים ציצית. אך לא כך נראה מהמשך דברי הגמרא במנחות:

תניא היה רבי מאיר אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו לאחד אמר הבא לי חותם של טיט ולאחר אמר הבא לי חותם של זהב ופשעו שניהם ולא הביאו איזה מהן עונשו מרובה הוי אומר זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט. ובתוס' שם כתבו: מה שמדמה חותם של טיט לציצית שכן עושין לעבדים והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקב"ה כדאיא פרק כמה אשה (שבת דף טו) כבלא דעבדא נתן:

מתוך דברי המשל האמורים בדברי רבי מאיר בברייתא טמון יסוד עמוק בהבנת מצוות ציצית ובתכליתה, וכפי שמבארים התוספות, מהעובדה שרבי מאיר ממשיל את דרישת ה' מאיתנו לשים ציצית בבגד כדרישת המלך מעבדו להביא חותם אנו לומדים כי הציצית מהווה סימן היכר הנתון בבגדו של היהודי וזהו עומק ענינה של מצוות ציצית. המכוננת ליצור ליהודי בגדים ייחודיים שיבטאו את נבדלותו המהותית משאר העמים ואת דבקונו בברית עם ה'.

בגדי קדש לכבוד ולתפארת

הבגדים מבטאים ומייצגים כלפי חוץ את הזהות העמוקה של הלוש אותם. לא לחינם אנשים רבים נוהגים להשקיע רבות בבגדיהם, מתוך הנחה שהבגדים בהם הם לבושים, והצורה המסויימת שבהם הם לובשים את בגדיהם, מספרים לעולם החיצוני על מי שהם. להבדיל, אנו רואים שהתורה נותנת משקל רב לבגדי הכהונה שעליהם היא מצווה בדקדוק רב ויורדת לכל פרט ופרט. וזאת כאמור מכיון שעל ידי הבגדים האדם מבטא כלפי חוץ את מהותו הפנימית. כאשר ביטוי חיצוני זה משפיע באור חוזר גם על פנימיותו של האדם שחוזר ומתחבר באופן עמוק יותר למהותו הפנימית. (ראה הרחבת הדברים במאמרנו על פרשת תצוה 'מודם של הבגדים').

במצוות ציצית נצטוונו לעשות דבר שהוא שונה מרגילות השימוש בבגדים. תיבת ציצית כפי שנשמע מצליל המילה, מורה על דבר ש"מציץ"¹ והוא דבר מה המציץ מן הבגד, אך התורה מדגישה כי לא מדובר בחוטים הממשיכים את הבגד לנוי וכפי שמצוי אף בימינו, אלא יש לעשות את ציציות הבגדים שלנו באופן אחר וייחודי. ולכן מצווה התורה "על כנפי בגדיהם". כלומר הציצית איננה המשך ישיר מהבגד, אלא קשורה על גבי הבגד כחלק נפרד הנוסף עליו. וכמו כן אין לעשותה בכל היקף הבגד אלא רק בכנפותיו. ושלישית אנו מצווים לשים בציצית פתיל תכלת. שלושת הדרישות הללו יוצרות הבדל בין הבגד של היהודי לבגדו של הגוי. הסיבה שציציות הבגד הן אלו שדרכן התייחד הבגד היהודי מבגדי אומות העולם, הוא מכיון שהציצית היא מקום הנוי והיופי של הבגד, ולכן דווקא שם ישנה אפשרות לבטא את הייחודיות המהותית שמתבטאת בבגדים.

אפשר שכך הביאור במה שמסכמת התורה 'וְהָיָה לְכֶם לְצִיצֹת'. על פניו לא מובן מה מוסיף משפט זה על עצם הציווי לשים את הציצית. אך לדברינו משמעות הדברים היא שזו תהיה הציצית שלכם. כלומר, ציצית השונה מציציותיהם של שאר הגוים.

וזכרתם את כל מצוות ה'

נמצא אם כן, שכאשר היהודי לובש בגד שיש בו ציציות הוא מזדהה באופן עמוק עם היותו שונה מאומות העולם ובהיותו בן לעם סגולה הנתון בברית עם ה'. בלבישת בגד יהודי ייחודי הוא מבטא שהזהות הפנימית שלו נבנית סביב ההשתייכות שלו לעם ישראל והמחויבות שלו לברית עם הקב"ה וכך מקבל הוא על עצמו עול מלכות שמים.

זו כוונת התורה שאומרת וְאֵיְתָם אֹתוֹ וְזִכְרָתָם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'. מצוות הציצית היא מצווה כללית שמטרתה להעמיק ולבסס את עצם המחויבות של כל איש מישראל לקב"ה ולתורה. זכירה במובן זה איננה עוסקת בתחבולות כיצד לא לשכוח את המצוות. אלא שכאשר יהודי לובש באותם הבגדים שבהם ציווה אותו ה' ושמבדילים אותו משאר אומות העולם, הרי שהוא חווה באופן מוחשי את הברית עם הקב"ה חופפת עליו וממילא הוא מקבל על עצמו את עול התורה והמצוות.

זכירת כל תרי"ג המצוות על ידי הגמטריא מן המילה ציצית המבואר ברש"י וכן האמור בגמ' על צבע התכלת המזכיר את הרקיע, הם המשכה של הזכירה הבסיסית המבוארת בעצם השוני הקיים בציצית ובזכירת המיוחדות של היהודי הנתון בברית ה'.

ציצית – מצווה קיומית

כעת נוכל להבין גם את אופי חוב מצוות ציצית. בגמרא (מנחות מא) מבואר כי מצוות ציצית היא מצווה קיומית², כלומר אין חובה לקיים אותה כל שעה אלא רק כאשר האדם לובש בגד של ארבע כנפות עליו להטיל בו ציצית. דבר זה נראה על פניו תמוה. מדוע מצווה חשובה שכזאת, הגורמת לזכור את כל המצוות איננה מחויבת מן התורה לעשותה כל שעה?

בנוסף יש להבין מה שמבואר בגמ' במסכת מנחות הנזכרת שאף שמדובר במצווה שאין חוב לקיימה אם אין לו בגד של ארבע כנפות מכל מקום ב'עידנא דריתחא' כלומר כשיש כעס מן השמים על האדם, יכול האדם להיענש גם על אי קיומה של מצווה זו, ומדוע? הרי אם אין חובה ללבוש ציצית מדוע נענשים על כך בעידנא דריתחא? דבר שלא מצאנו במצוות אחרות בהם כאשר האדם פטור מקיום המצווה אין עליו כעס אם אינו מקיים את המצווה.

נראה לפרש לאור דברינו שמצוות ציצית היא מצווה קיומית באופן הכרחי. כיון שהיא מצווה כללית המכוננת את עצם המחויבות של כל אדם מישראל לתורה ולמצוות, היא צריכה להגיע מתוך רצונו ופנימיותו של האדם, שמכונן את עצמיותו על הבסיס של המחויבות לברית עם הקב"ה ומעתה הוא מחויב לכל שאר המצוות. אם הייתה מצוות הציצית מחויבת כשאר המצוות הרי שהיינו מחמיצים את היותה מצווה כוללת שמחייבת את כל המצוות כולם. נמצא שכדי שתקיים מצוות ציצית מוכרח שהיא לא תהיה מחויבת ושהאדם יבחר בה מרצונו, אך עם זאת אין זה סותר לכך שבעידנא דריתחא ישנו כעס על עצם זה שהאדם לא בוחר לשים את הציצית. הכעס איננו על אי קיום המצווה שכאמור איננה מחויבת, אלא על כך שמשתמע ממנה חוסר חיבור וחוסר מחויבות לה' ולמצוות התורה. בימים כתיקונם הקב"ה מאריך אפו ונותן לאדם להגיע לחיבור השלם לפי הזמן שהוא זקוק לו, אבל בעידנא דריתחא עולה מלפניו כעס גם על זה.

בימינו התפשט המנהג בכלל ישראל לייחד בגד נפרד לציצית. מנהג שאפשר היה לתמוה עליו כיון שכל מצוות הציצית נאמרה לכאורה על הבגד אותו לובשים. ומה העניין בבגד שכל עניינו הוא הציצית? נראה לאור דברינו כי יש לדבר טעם הנועץ בשורשה של מצווה זו. מצוות ציצית מכוננת את הזהות היהודית, ולכן עם ישראל קיבל על עצמו להרחיב את המצווה ולייחד בגד שיבטא את ייחודיותנו כיהודים, ובכך לבטא שבסיס קיומנו מושתת על הברית שלנו עם ה' ועל מחויבותנו המוחלטת לתורתו ולמצוותיו.

1. כמו 'ויקחני בציצית ראשי' (יחזקאל א' ח) שפירושה קווצת שיער המציצה מקצה הראש.
2. כך מסקנת הסוגיא והוא תלוי אם מצוות הציצית היא חובת גברא או מנא.

פּשטא

פּשטות המתחדשים במקרא ובאגדה

מנחת סולת ונסכים בארץ ישראל

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל ארץ מושבתים אשר אני נתן לכם: ועשיתם אשה לה' עלה או זבח לפלא נדר או בנדבה או במעדיכם לעשות ריח ניחח לה' מן הבקר או מן הצאן: והקריב המקריב קרבנו לה' מנחה סלת עשורון בליל ברבעית ההין שָׁמוֹן: ויין לנסך רביעית ההין תעשה על העלה או לזבח:

פסוקים אלו קושרים את הצייווי להביא עם הקרבנות מנחות ונסכים לביאה אל הארץ. והדבר צריך ביאור, הרי בני ישראל הקריבו קרבנות גם במדבר, ומאחר והמנחה והנסכים הן כתוספת לקרבן, אם כן צריך יהיה להביא אותם בכל מקום ומדוע נצטוו להביא אותם רק בקרבנות שבארץ ישראל?

והנה בקידושין (זו) נחלקו ר' ישמעאל ור' עקיבא, לדעת ר' ישמעאל אכן לא קרבו נסכים במדבר ולר"ע קרבו נסכים במדבר, ברש"י שם ביאר שגם לר' ישמעאל בקרבן ציבור הקריבו נסכים במדבר וא"כ בין לרבי ישמעאל ובין לרבי עקיבא היה צריך לצוות על הנסכים גם במדבר וצריך לבאר למה קושרת הפרשה בין ציווי הנסכים לביאת ארץ ישראל.

כמו כן יש לעיין בפסוקים הסמוכים:

כל האזרח יעשה פכה את אלה להקריב אשה ריח ניחח לה': וכי יגור אתכם גר או אשר בתוככם לדתיתכם ועשה אשה ריח ניחח לה' פאשר תעשו פן יעשה: הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדתיתכם פכם פגר יהיה לפני ה':

לשם מה נדרשה הוראה מיוחדת על המנחות בהדגשה לכל האזרח ולאחר מכן שוב לגר אתכם. וכי למה שנעלה על דעתנו שהגר יקריב את הקרבנות באופן אחר? והוא דבר שלא מצאנו בצייוויים אחרים.

נראה שביאור הדבר טמון בהבנת עניין מנחת הסולת והנסכים שבאים מן הצומח לעומת הקרבן שבא מן החי. הוספת הצומח על החי בהקרבן קרבן עניינה להוסיף הודאה לה' על הברכה שבצומח והיכולת לזון, להתפרנס וליהנות מטוב בריאתו שבצומח. וזאת מעבר להעמדת עצם החיים אל מול ה' והודאה עליהם על ידי הקרבת הקרבן מן החי. המנחה והנסכים הם דגן תירוש ויצהר שמובאים יחד עם הקרבן ובכך משלימים את העמדת החיים לפני ה'. לא רק את עצם הקיום מביאים אנו לה', אלא גם את הכלים שדרכם הקב"ה מעניק לנו חיים.

מעתה אפשר להבין את הקשר של הבאת המנחה והנסכים עם הישיבה בארץ. כיון שרק בארץ ישראל שניתנה לנו מאת ה' לחיות ולזון ממנה אנו מצויים להביא את תנובתה לפני ה' כחלק מהבאת הקרבן, ובכך להכיר שהארץ שייכת לקב"ה ואנו ניזונים ממנו בחסדו הגדול עלינו. ולכן גם נצרכת אזוהרה ייחודית על הגר בפרשת הנסכים, לגר אין נחלה בארץ ולכן היה אפשר להעלות על הדעת שהוא איננו מחויב להודות על תנובתה. אך התורה מצווה אותו בכל אופן, כיון שבפועל הוא גר בארץ ונהנה ממנה.

מקושש עצים

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת: ויקריבו אתו המצאים אתו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה: ויניחו אתו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו: ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש רגום אתו באבנים כל העדה מחוץ למחנה:

ההדגשה המיוחדת המבוארת בפרשה למעשה מקושש העצים מורה כי ענינו של המקושש היה עניין ציבורי ולא עניין פרטי של אדם זה בלבד. כך ניתן ללמוד ממה שנאמר בו 'רגום אותו כל העדה' ההדגשה שהדבר מתבצע על ידי כל העדה, וגם לשון היחיד - 'רגום' האמור במעשה זה מורה שכל ישראל כאחד היו חלק ממעשה הרגימה למקושש.

מהו העניין הציבורי הגדול במעשהו של המקושש?

את ההסבר לכך נוכל ללמוד מהקשר הפרשה, הנמצאת בסמוך לגזירה על מיתת כל הדור במדבר ועיכובם מלהגיע לארץ ישראל בארבעים שנה, עם ישראל נמצא במצב של יאוש ועצבות גדולה מחמת העיכוב בכניסה לארץ ישראל, מעשהו של המקושש המחלל שבת בפרסאי יכול להוריד את רוחו של העם כולו ולהרחיקם ממצות ה', לכן למעשה זה ולהוקעתו יש משמעות ציבורית גדולה.

אפשר גם שזוהי ההדגשה בתחילת הפרשה 'ויהיו בני ישראל במדבר' למרות שברור הדבר שהם היו במדבר בזמן זה, ומשום שמשמעותה של פרשה זו לעם ישראל בכללותו נעוצה דוקא בעובדה כי נגזרה עליהם כעת הגזירה להיות במדבר ארבעים שנה.

1. בספרי מבואר כי הרגימה עצמה לא נעשתה על ידי כל העם משום שכ' יד העדים תהיה בו בראשונה, אלא נעשה הדבר במעמד העדה כולה.

עומק דשמעתתא

ביאורים בעומק הסוגיות ולשונות הש"ס

שיעור שני מתוך החוברת על
עניני שביעית ושמיטת כספים
היוצאת לאור בס"ד בימים אלו.

<< להזמנת החוברת ראה עמוד 6 >>

איסור קצירת ספיחין מן התורה

אחת מהמלאכות האסורות בשביעית היא קצירה. וכך נאמר בתורה: "אֵת סְפִיחֵי קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנָבֵי נִזְיֶרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבִעֹתוֹן יְהִיָּה לְאֶרֶץ (ויקרא כה, ה).

האיסור לקצור נאמר בפסוק רק לגבי ספיח הקציר ולא על כל תבואת השדה, והסיבה היא שמכיוון שהזריעה נאסרה ממילא לא גדלה תבואה ואם כן אין מקום לאסור קצירה, לכן מדבר הפסוק דווקא על 'ספיח קצירך', וכפי שפירש רש"י: 'אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח'. כלומר, התורה אוסרת לקצור בשביעית את היבול שגדל מנפילת החיטים בקצירה של שיטית¹.

וכך כתב הרמב"ם: כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע, הכל מותר לאכלו מן התורה, שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". ואפילו שדה שנטייה בשביעית וצמחה פירותיה מותרין באכילה, וזה שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור", שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל (שמיטה ויובל פ"ד ה"א).

והנה יש להתבונן מה הטעם שאסרה התורה לקצור אף את היבול הגדל מאליו, הלא אין זה נעשה מכוח האדם, אלא הדבר נעשה כביכול רק בכוחה של האדמה. מדוע אפוא לקיחת

1. וקצת קשה, הרי מה שנפל באדמה בשיטית אינו קדוש בקדושת שביעית מדאורייתא, ואפשר דאירי שנקלט בשביעית עצמה.

היבול היא סתירה לשביעית הארץ?

ניתן להסביר זאת על פי מה שנתבאר בשיעור הקודם כי השביעית מעבודות הארץ היא ביטוי להכרה של עם ישראל בכך שהוא אינו בעלים על הארץ וכי ה' הוא הבעלים היחידי עליה. על פי זאת גם כאשר האדם לא זרע את התבואה ולא עבד בשדה, אם הוא אוסף את היבול הגדל מאליו, יש בכך הוראת בעלות על הקרקע. קצירת השדה הוא מנהג בעלים, ומעשה אסיפת היבול מבטא כי האדמה ברשותו של האוסף וכי כל מה שיוצא ממנה, שלו הוא. הדינים שנאמרו בפרשה מכוונים לכך שאכילת הפירות לא תיעשה בצורה שמוכיחה בעלות ו שליטה, אלא רק באופן הדומה לאדם הקוטף פרי ואוכל, שאינו עושה כן מחמת בעלותו.

שמיטה ונטישה

בפסוק בפרשת משפטים העוסק בהפקרת השדות והכרמים בשנה השביעית, נאמר כך:

וְיָשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרֶצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עֲמֹד וְיִתְּרֵם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כֹּן תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְיִזְתָּךְ. (שמות כג, י-יא)

יש להתבונן בכפילות הלשון 'תשמטנה ונטשתה', שהרי אם נשמטה הקרקע, ממילא נטושה היא. כמו כן יש להבין מה מלמדת אותנו הלשון 'נטישה', הלא לכאורה מספיק היה לכתוב בפשטות 'ובשביעית לא תזרע ולא תאסוף'.

ונראה כי הלשון 'תשמטנה ונטשתה' מורה על שתי דרגות שונות של עזיבה. ישנה שמיטה, וישנה נטישה שהיא דרגה מעבר לשמיטה. השמיטה של הקרקע היא עצם מה שאינו עובד בה, אך עדיין היא תחת ידו. הנטישה היא דרגה גבוהה יותר של עזיבה, מצב שהקרקע אינה תחת ידו כלל. כדוגמת בית נטוש העומד שומם ולא גרים בו.

לפי זה, המילה "תשמטנה" מקבילה לאיסור הזריעה שנאמרה בפסוק, והמילה "ונטשתה" מקבילה לאיסור איסוף התבואה, לאמור: לא רק שלא תעבוד בקרקע, אלא אף לא תחזיק בקרקע ולא תיקח ממנה דבר שגדל מאליו. והוא מה שנתבאר כי מלבד מה שנדרש מן האדם לשמוט את אחיזתו בארץ על ידי שלא יזרע, הוא נקרא גם לנטוש אותה באופן מוחלט כאילו אינה שלו ולא יחזור אליה יותר, וזה בא לידי ביטוי בכך שאינו לוקח את התוצרת שהפיקה ואינו נוהג בה מנהג בעלים. בכך האדם נוטש את הארץ באופן עמוק יותר. נצייר לעצמנו אדם שננטש את שדהו והפקירה לחלוטין ולפתע השדה הצמיחה יבול, ודאי

הזריעה נאמרה הלשון הכפולה 'שבת שבתון', ואילו בפסוק ה' העוסק רק בשביתה של לקיחת הפירות ואינו עוסק בשביתת הקרקע ובאיסור העבודה בה, לא מוזכרת בו הלשון הכפולה 'שבת שבתון' אלא מוזכרת הלשון 'שנת שבתון' המתייחסת לאיסור הקצירה והבצירה שלגבי השנה נמדדת לפי שנת החמה מראש השנה עד ראש השנה.

שביתת הארץ לפי מיני הגידולים

דין ביעור שביעית קובע כי אסור לאכול פירות שביעית אלא כל זמן שהם מצויים גם בשדה, אבל בזמן שכלה מין מסויים מן השדה - יש לבער מה שנמצא מאותו המין בבית, שנאמר (ויקרא כה ז): "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך, תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו חז"ל: כל זמן שחיה אוכלת בשדה - בהמה אוכלת בבית; כלה לחיה שבשדה - כלה לבהמתך שבבית.

וכן שנינו במדרש: "רבי יונתן אומר מה תלמוד לומר 'כן תעשה לכרמך לזיתך', בא הכתוב ליתן בעור לזית בפני עצמו ולכרם בפני עצמו" (מכילתא דר' ישמעאל כג ז).

יש לעיין בדין זה ששביתת הארץ נמדדת ביחס לכל מין ומין, מדוע השביתה נאמרה באופן כזה, ומדוע לא ציוותה התורה להשבית את כל הארץ על כל סוגי גידוליה מראש השנה עד ראש השנה כמו בשבת ויום טוב שהאיסור מוקצב לזמן מסוים.

ועל פי דרכנו שמהות השביתה ממלאכה בשנה השביעית היא שמיטת ההחזקה בארץ על ידי עצירת עבודות הקרקע ולקיחת היבול, נהיר כי השביתה נקבעת דווקא לפי הפקת התועלת מהארץ. אם שנת התבואה היא מסיוון עד סיוון ושנת הכרם היא מאב עד אב הרי שעל פי זאת תיקבע השביתה. שהרי התועלת הבאה מן הארץ היא העניין העיקרי שיש לבעלים באדמתו, וכאשר מגבילים את העיסוק בארץ לפי עניין התוצאה שיוצאת ממנה, מתחדדת ההכרה במהות עניין השביתה שהארץ אינה תחת בעלותנו אלא לה' היא. זה הטעם שהאיסור יכול להימשך גם בשמינית, משום שעיקר העניין הוא הפקת התועלת מהארץ. ולעומת זאת אין איסור לקצור את יבול השישית בשנה השביעית עצמה, כי היבול השייך לשישית אינו דורש עזיבה כלל, ואף על פי שפעולת הקצירה נעשית בשביעית. אך בשבת ויו"ט עניין המצווה הוא שביתת האדם ממלאכה ולכן יש זמן מסוים קבוע שבו שובת האדם ממלאכתו.

שאינו חוזר אליה לקחת את מה שהצמיחה כי הוא עזב אותה לגמרי, כך דורשת התורה שבשנה השביעית ננהג בשדה נטישה ולא נאסוף את תבואתה.

ביאור כפילות לשון הפסוק שבת שבתון

באופן דומה נוכל לבאר כפילות אחרת המוזכרת בפרשה:

וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שֶׁבֶת שַׁבְּתוֹן יְהִי לְאָרֶץ שֶׁבֶת לְה' שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמָךְ לֹא תִזְמַר (ויקרא כה ז)

יש להבין מהי משמעות הכפילות המוזכרת בפסוק - 'שבת שבתון'.

ונראה שתיבת 'שבתון' מתארת שביתה מיוחדת, וכפי שכתוב לגבי שבת (שמות לה ב) 'שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֹאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְהִי לְכֶם קִדְשׁ שֶׁבֶת שַׁבְּתוֹן לְה' כָּל הָעֲשֶׂה בוֹ מְלֹאכָה יוֹמָת', וכן בעניין יום הכיפורים (ויקרא כג לב): 'שֶׁבֶת שַׁבְּתוֹן הוּא לְכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בַּתְּשֻׁעָה לַחֲדָשׁ בְּעָרֵב מְעָרֵב עַד עָרֵב תִּשְׁבְּתוּ שֶׁבַתְכֶם'. כל השביתות הללו מיוחדות בכך שהן דורשות קומה נוספת של שביתה מעבר לשביתה הבסיסית. שביתה בסיסית היא כאשר האדם שובת ממלאכותיו העיקריות אך בביתו הוא עדיין עובד ומבשל, כעין יום טוב שמלאכת אוכל נפש מותרת בו, אך בשבת בראשית ישנה תוספת מעבר לשביתה הבסיסית שכן יש לשבות בה אף ממלאכת אוכל נפש, וכן הוא גם ביום הכיפורים.

מעתה נוכל לבאר כי הייחודיות של השביתה בפרשתנו היא השביתה המוחלטת של הארץ בכך שאסור לאסוף אף תבואה הגדלה מאליה. כפי שנתבאר יש בכך תוספת ונדבך נוסף של שביתה, ועל כן נקטה התורה בכפילות הלשון 'שבת שבתון'.

ועל פי דברים אלו נוכל לבאר גם את המשך הפרשה כמין חומר:

יֵשׁ שְׁנַיִם תִּזְרַע שְׂדֵךְ וְיֵשׁ שְׁנַיִם תִּזְמַר כִּרְמָךְ וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבֹאֹתָהּ: וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שֶׁבֶת שַׁבְּתוֹן יְהִי לְאָרֶץ שֶׁבֶת לְה' שְׂדֵךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמָךְ לֹא תִזְמַר: אֶת סַפִּיחַ קִצְיֶרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיֶרְךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יְהִי לְאָרֶץ: (ויקרא כה ג-ה)

בפסוק ה' שינתה התורה את הלשון הכפולה 'שבת שבתון' ונאמר רק 'שנת שבתון'. משום שכפילות הלשון 'שבת שבתון' באה ללמדנו שתי שביתות, שביתת עבודת הקרקע ושביתת הפירות הגדלים מאליהם, על כן בסמוך לפסוק ג' העוסק גם בשביתת הקרקע וגם באיסור

העמק דבר

שאלות לעיון

שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וַיְתֵרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

בפרשתנו מבואר כי שליחת המרגלים היא ציווי מה' ואילו בדברים (א כב) מבואר כי הדבר היה יוזמה של בני ישראל, ונתקרב בן אלי פלגם ונתאמרו נשלחה אנשים לפנינו ונחפרו לנו את הארץ. וברש"י ביאר ב' הלשונות שמתחילה ביקשו ומשה נמלך בשכינה, ואז ה' אמר 'שלח לך אנשים'. אמנם יש לעיין מדוע דוקא בפרשתנו נאמר הלשון שלח לך המורה על הסכמת ה' לבקשתם ובדברים בקשתם ולא להיפך או שהיה מוזכר בשניהם שביקשו ותשובת ה' להם 'שלח לך אנשים'.

וַעֲבָדִי כָל־בְּעָבֵד הָיְתָה רִיחַ אַחֲרַי עִמּוֹ וַיִּמְלֵא אַחֲרַי וְהִבֵּיתִיו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר כָּאָ שָׁמָּה וַיִּרְשָׁנָה:

יש לעיין מדוע הוזכר בפסוק זה כלב לבדו ולא כפי שמופיע בשאר הפרשה שגם יהושע בן נון לא היה בעצת המרגלים. וביותר קשה שהוזכר כלב לבדו בפסוק זה שאמור בו לשון רוח אחרת וכן ההבטחת הביאה לארץ וירושתה על ידי זרעו. [ועיין באב"ע, אלשיך, אור החיים, נצ"ב ועוד שעמדו בזה. ועיין עוד יהושע פרק יד השלמה לזה].

וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל רֹאשׁ הַהָר הַהוּא לְאֹמֶר הַהָר הַזֶּה נִחְנָנוּ וְעַלֵּינוּ אֵל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' כִּי הָטָאנוּ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְמַה זֶה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת פִּי ה' וְהוּא לֹא תַעֲלֶה: וְכו' וַיַּעֲפְלוּ לְעֵלוֹת אֶל רֹאשׁ הַהָר וַאֲרוֹן בְּרִית ה' וַיִּמָּשֶׁה לֹא מִשׁוּ מִקְרַב הַמַּחֲנֶה: וַיִּרְדּוּ הַעֲמֻלָּי וַהֲפַנְעֵנִי הַיֵּשֶׁב בְּהָר הַהוּא וַיַּפְתּוּם עַד הַתְּרִמָּה:

לא מובן מה חשבו המעפילים בדעתם, הרי הם מתוודים כי לא שמעו בכל ה' האמור להם מפי משה, ומדוע אם כן חושבים הם שכעת הגון הדבר לעלות בניגוד לדעת משה?

הודעה משמחת

בעזר השם יצא לאור קונטרס ובו אסופת שיעורים
בענייני שביעית ושמיטת כספים

שנמסרו על ידי הג"ר דוד לייבל שליט"א בהזדמנויות שונות.
הקובץ כולל בתוכו מאמרים על ענייני שמיטת קרקע שורשה גדרי
המלאכות האסורות פרטי דינה ודיני פירות שביעית, וכן ענייני שמיטת
כספים, שורש המצוה, גדרי הפקעת החוב ושאר פרטי הדינים.

ייחודם של שיעורים אלו בכך שזכוכים בהם יחד דקדוק בפסוקי
הפרשות בתורה של שמיטת קרקע ושמיטת כספים יחד עם
העיון בסוגיות הש"ס וירידה לשורשי רעיונותיה של מצוות אלו
כולם כמקשת אחת באים להאיר הדברים באור יקרות.

ניתן להשיג בבית המדרש המרכזי, רח' יהודה הלוי 10, בני ברק
או במשלוח עד הבית (בעלות של 10 ש"ח כולל משלוח)

טלפון:

053-41-6-8888

מייל:

a@tvunot.net

בעמדות

בבתי הכנסת ובאתר

חיפוש: תבנות - רשימת ספרים וחברות - אסופת
שיעורים על ענייני שביעית ושמיטת כספים

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבנות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
a@tvunot.net | 053-41-6-8888

להארות והערות
ולקבלת תכנים נוספים
ניתן לפנות במייל

להרשמה
לקבלת העלון במייל
יש לשלוח פניה במייל

לתרומה להדפסת העלון
ניתן לפנות במייל, בטלפון
או בעמדות קהילות.
כמו כן ניתן להנציח את
הדפסת העלון